

SUMMARY

Melezyk M. S. Genre varieties of Yuriy Shcherbak's creative works

In the article we analyzed the writer's genre searches, tried to give definitions to such notions as genre, novel, narrative, drama; we also made the analysis of some Yuriy Shcherbak's works which are determinative for his creativity. On the basis of the studied materials we tried to trace out the interconnection between the genres in which the author wrote and tentative periods of writer's life and creative work.

Keywords: drama, genre, narrative, novel, Yu. Shcherbak.

Л. І. Морозова

(Артемівськ)

УДК 82.-32.09

ПРО ВИВЧЕННЯ ЖАНРОВОЇ СВОЄРІДНОСТІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ 10-ИХ РОКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Західноєвропейська література ХІХ – ХХ століть характеризується розквітом оповідань та новел, до того ж завдяки типовому для цієї епохи зміщенню акцентів з наслідування «взіршів» на користь свободи творчості вона суттєво збагачується новими модифікаціями цих епічних жанрів у творчості тогочасних письменників. Попри наявні в сучасних літературознавчих розвідках [1–3, 5, 7, 9–12] цінні спостереження щодо жанрової своєрідності окремих творів наразі не існує комплексного теоретико-літературного дослідження, де було б досліджено жанрову природу оповідання й новели, охарактеризовано їхні жанрові моделі, встановлені причини появи їхніх жанрових трансформацій та описані їхні жанрові модифікації. Доцільним у цьому сенсі вважаємо критичний огляд наявних у сучасному українському літературознавстві дисертаційних робіт відповідної тематики для з'ясування ступеню вивченості заявлених вище проблем, що власне і є метою написання цієї статті.

Здійснений нами огляд дисертаційних досліджень відповідної тематики засвідчує, що більшість українських літературознавців (О. Бродська, З. Воронова, Г. Петросанж та ін.) оперують традиційними жанровими потрактуваннями і усталеною термінологією (оповідання, новела, коротке оповідання). Інші ж намагаються прояснити жанрову специфіку шляхом зіставлення малих епічних жанрів, як наприклад, Е. Гончаренко твердить, що у новелі (*novella*) увага зосереджена на події, тоді як в оповіданні (*tale*) – на оповіді, жанр *short story* є синтетичним, оскільки тут мова йде про історію, яку хтось переповідає [5, с. 14]. Н. Петриченко, порівнюючи новелу з оповіданням вказує на типові для неї розлогість оповідної манери, концентрацію змісту, психологічну глибину, драматичну заостреність, сюжетну напруженість [9, с. 10]. О. Росстальна називає такі жанроутворювальні риси оповідань Вессекського циклу Т. Гарді, як: наявність однієї події та одного конфлікту, невелика кількість дійових осіб, розвиток дії за короткий проміжок часу. В той же час виразно зображена дія, стрімкий і напружений розвиток сюжету, несподіваний фінал, збіг кульмінації з розв'язкою є, на її думку, жанроутворювальними рисами новели [11, с. 4].

Нашу увагу привернув і той факт, що більшість дослідників уникає наводити термінологічно чіткі визначення малих епічних жанрів, хоча деякі з них визначають термінологічно чітко саме ті жанрові модифікації малої прози, які вивчали в межах свого дослідження. Так, В. Левенець трактує *short novel* як жанрове утворення з оповідальною прозовою структурою, більшою рід у короткому оповіданні, але меншою ніж у новелі [7, с. 7-8], обмежуючись таким чином скоріш формальною, ніж змістовою жанровою домікантою. О. Росстальна обґрунтовує існування «новелістичного оповідання» як жанрової модифікації малої прози Т. Гарді [11], Н. Богиня вбачає новаторство Г. Джеймса у створенні «*Blessed Nouvelle*» [1], В. Левенець вказує на поліжанровий характер «малої» прози Е. Золя, і в той же час виокремлює такий її жанровий різновид, як *short novel* [7]. Н. Шевчук розмежовує дві жанрові модифікації «Різдяних оповідань» Ч. Діккенса: *short story* як новели з різними

варіаціями обсягу и long short story як еквівалент розгорнутої новели або повісті [12]. Н. Петриченко зауважує на таких жанрових різновидах оповідання в українській, російській та польській літературах I половини XIX століття, як: оповідання ідилічного характеру, оповідання баладного типу, соціально-побутове оповідання, психологічно-побутове оповідання, казкове оповідання, соціально-побутова казка, обмежуючись при цьому переліком ознак оповідання ідилічного характеру та оповідання баладного типу без термінологічно точних дефініцій всіх названих нею жанрових модифікацій [9, с. 10].

На нашу думку, така термінологічна невизначеність зумовлена відсутністю чітких уявлень про жанрову природу твору та методологію жанрового аналізу, які наведені, наприклад, у роботах М. Гіршмана, Н. Лейдермана, Н. Копистянської та ін. [4; 8; 6].

Цей недолік негативно позначився і на вміщених у роботах характеристиках жанрових ознак оповідань і новел і їхніх жанрових модифікацій, де по суті змішані формальні та змістові жанрові доміанти та не врахована думка про передвизначеність змістових і формальних ознак планом сприйняття жанру, т. зв. «жанровими очікуваннями» [8].

Так, О. Росстальна стверджує, що в новелістичному оповіданні виразне зображення подій, стрімкий та напружений розвиток сюжету, несподіваний фінал ускладнюють структуру оповідання, а відносно сповільнена розв'язка не збігається з кульмінацією, існує як епілог, при цьому умовна статичність і відкритість фіналів у значній мірі сповільнюють стрімку динаміку новели, тому дія виявляє тенденцію до незавершеності [11, с. 5]. Очевидно, що дослідниця концентрується винятково на фабулі як одній зі змістових складових жанру.

З. Воронова відносить до жанрових ознак оповідань М. Шеллі 30-их років XIX ст. динаміку становлення характеру, зв'язок окремої долі з національною історією, картину дійсності, що розгортається у часі й просторі, прийоми і способи романної оповіді [3, с. 14]. У цьому випадку до змістових складових жанру додається і одна структурна складова – прийоми і способи романної оповіді, але непроясненою є взаємодія між цими складовими.

Н. Шевчук називає жанровими індикаторами «різдвяних оповідань» Ч. Дікенса міфо-ритуальну ініціалію нового народження/відродження (або їхнє очікування), ідентифікацію темпоральної маркованості (Різдво), міфопоетичну доцентрованість у моделюванні художнього простору (дім, родинне вогнище), імітацію автентичної (усної) трансмісії на письмі (певна композиційна рамка оповіді) [12, с.13-15]. Вважаємо, що авторка дослідження, відповідно до заявленої теми, сконцентрувала увагу винятково на аналізі хронотопу як складової жанрового аналізу, поєднавши його із спостереженнями щодо формальних ознак (певна композиційна рамка оповіді).

Н. Богиня виокремлює наступні жанрові ознаки малої прози Г. Джеймса 60-80-их років XIX ст.: внутрішній сюжет на протизвагу сюжету-дії, в якому відтворюється основна ідейно-естетична концепція і зіштовхуються традиційне й нове у розумінні мистецтва й життя, відмова від єдності враження на користь множини можливих варіацій сприйняття і реакцій на текст як на інший модус оповіді, невизначеність і непослідовність перебігу подій і як наслідок цього відкритість сюжету [1, с. 8]. Дослідниця робить акцент на окремих складових жанру – сюжет як змістова складова, модус оповіді як структурна складова, множина можливих варіацій сприйняття тексту як складова плану сприйняття, проте відкритим є питання їхньої взаємодії, що дало б змогу виявити причини жанрових трансформацій та охарактеризувати жанрову своєрідність малої прози Г. Джеймса 60-80-их років XIX ст.

О. Бродська наводить такі жанрові ознаки новел А. Шніцлера, як стислість форми зображення, опис одного незвичайного епізоду або події, фрагментарність сюжету, ефект незвичайного в оповіді, обмежена кількість персонажів, вирішальний або поворотний момент з життя героя як предмет зображення, що виявляє внутрішній світ персонажів, їхні душевні переживання і сприяє аргументації широких філософських узагальнень і висновків про суспільні недоліки [2, с. 10]. Серед названих дослідницею ознак є такі, що відносяться до плану змісту жанру (опис одного незвичайного епізоду або події, фрагментарність сюжету, обмежена кількість персонажів, вирішальний

або поворотний момент з життя героя як предмет зображення, що виявляє внутрішній світ персонажів, їхні душевні переживання і сприяє аргументації широким філософським узагальнень і висновків про суспільні недоліки), як і такі, що характеризують план структури жанру (стильність форми зображення, ефект незвичайного в оповіді), поза увагою дослідниці залишається план сприйняття жанру, як і взаємовплив охарактеризованих ознак.

В. Левенець наголошує на елементах «опису» й «мрікувань», на структурі конфліктів між дійсністю і мрією, на зображенні взаємовідносин між героями, виходячи зі стабільного світосприйняття, на моделюванні дійсності в її конкретності як на жанрових особливостях малої прози Е. Золя [7, с. 8]. Як і в попередніх випадках, перераховано окремі ознаки плану змісту (конфлікт між дійсністю і мрією, взаємовідносини героїв, моделювання дійсності в її конкретності) і плану структури жанру (елементи «опису» й «мрікувань») без характеристики взаємодії між ними.

Е. Гончаренко описує «жанровий вигляд» оповідань Дж. Джойса, підкреслюючи власний йому «анти-подію», мотив зустрічі як перехрестя різних життєвих шляхів, «стенографічність» розмов із збереженням чужого мислення, чужого мовлення з його помилками, топографічно точні маршрути героїв замість пейзажів, прихована метафоричність, «епіфанії», «потік свідомості» у формі внутрішнього монологу для зображення, а не оповіді, «поетика відсутності» (відсутні подія, оповідач, характеристики тощо), що в цілому порушує жанрові очікування читача [5, с. 16-18]. В цій характеристиці є намагання пов'язати зміни типових жанрових рис, серед яких переважають формальні параметри («стенографічність» розмов із збереженням чужого мислення і чужого мовлення з його помилками, топографічно точні маршрути героїв замість пейзажів, прихована метафоричність, «епіфанії», «потік свідомості» у формі внутрішнього монологу для зображення), з планом сприйняття жанру.

Як твердить Г. Петросаняк, новели Й. Рота 30-их років XX ст. характеризуються наявністю більш динамічного сюжету, зменшенням ролі

іронії, послабшанням імпресіоністичного начала на користь неоромантичного [10, с. 11]. Серед названих вченою жанрових ознак цінним вважаємо її зауваження щодо жанрового пафосу за відсутності аналізу інших жанрових параметрів.

Змістовий план жанру переважає і у наведених Н. Петриченко жанрових ознаках оповідань ідилічного характеру та оповідань баладного типу: на думку дослідниці, першому з них притаманні безконфліктність, гармонія людини і природи, ширі взаємини між людьми, переважання картини патріархального життя, тоді як другому типу властиві тісний зв'язок із народними віруваннями, легендами, баладами, драматичний сюжет, незвичність людських долі [9, с.10].

Таким чином, проаналізовані нами дисертаційні дослідження українських літературознавців 10-их років XXI століття, присвячені вивченню жанрової специфіки оповідань та новел, мають яскраво виражене історико-літературне спрямування. Тож узагальнення отриманих спостережень щодо природи малих епічних жанрів і їхнє переосмислення з урахуванням надбань сучасної генології дасть змогу створити жанрову типологію малої прози з науково обґрунтованими і термінологічно коректними дефініціями кожного жанру та його модифікацій, виходячи з принципової завершеності літературного процесу XIX – XX століть.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богиня Н. В. Жанрово-стильова своєрідність малої прози Генрі Джеймса: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Н. В. Богиня. – Дніпропетровськ, 2004. – 19 с.
2. Бродська О. О. Творчість Артура Шніцлера: контекст австро-українських літературних взаємодій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / О. О. Бродська. – Київ, 2011. – 21с.
3. Воронова З. Ю. Художня своєрідність «малої» прози Мері Шелі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.01.04

- «Література зарубіжних країн» / З. Ю. Воронова. – Дніпропетровськ, 2007. – 23 с.
4. Гиршман М. М. Автор – род – жанр – стиль: их отношения и взаимосвязь в индивидуально-авторскую эпоху // Литературоведческий сборник. Вып. 21–22 / Михаил Гиршман. – Донецк: Дон НУ, 2005. – С. 6-24.
  5. Гончаренко Е. П. Проза Джеймса Джойса і проблема новаторства в англійському модернізмі початку ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філол. наук: спец.: 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Е. П. Гончаренко. – Київ, 2001. – 36 с.
  6. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: монографія / Н. Х. Копистянська. – Львів: ПЛС, 2005. – 368 с.
  7. Левенець В. В. Особливості поетики малої прози Еміля Золя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / В. В. Левенець. – Дніпропетровськ, 2002. – 18 с.
  8. Лейдерман Н. Л. «Поэтика» Аристотеля и некоторые вопросы теории жанра / Н. Л. Лейдерман // Проблемы жанра в зарубежной литературе. Вып. 1. – Свердловск, 1976. – С. 5-32.
  9. Петриченко Н. Г. Наративно-жанрова специфіка української, польської, російської прози першої половини ХІХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. філол. наук: спец.: 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / Н. Г. Петриченко Київ, 2010. – 30 с.
  10. Петросяняк Г. І. Поетика художньої прози Йозефа Рота: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Г. І. Петросяняк. – Львів, 2001. – 19 с.
  11. Росстальна О. А. Вессекський цикл оповідань Т. Гарді: Жанрово-стильова своєрідність: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / О. А. Росстальна. – Дніпропетровськ, 2011. – 20 с.

12. Шевчук Н. В. «Різдвяні оповіді» Ч. Дікенса у хронологічно-типологічних зв'язках: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Н. В. Шевчук. – Львів, 2001. – 19 с.

АНОТАЦІЯ

Морозова Л. І. «Про вивчення жанрової своєрідності західноєвропейської малої прози в українському літературознавстві 10-их років ХХІ століття»

Стаття містить критичний огляд наявних в українському літературознавстві дисертаційних досліджень, присвячених вивченню жанрової специфіки малих епічних жанрів – оповідання і новели та їхніх жанрових різновидів. Авторка стає узагальнює та систематизує наявні підходи до трактування малих епічних жанрів з урахуванням досягнень сучасної генології та окреслює перспективи їхніх подальших досліджень.

Ключові слова: мала проза, епічний жанр, жанрова модифікація, жанрова ознака, новела, оповідання.

АННОТАЦИЯ

Морозова Л. И. «Об изучении жанрового своеобразия западноевропейской малой прозы в украинском литературоведении 10-х годов ХХI столетия»

Статья Л.И. Морозовой содержит критический обзор диссертационных исследований, посвященных изучению жанровой специфики малых эпических жанров – рассказа и новеллы и их жанровых разновидностей. Автор статьи обобщает и систематизирует существующие подходы к изучению жанров малой прозы с учетом достижений современной генологии и очерчивает перспективы их дальнейших исследований.

Ключевые слова: малая проза, эпический жанр, жанровая модификация, жанровый признак, новелла, рассказ.

SUMMARY

Morozova L. I. «About the study of genre originality of the West European small prose in Ukrainian literary criticism of 10s of the XXI century»

The article contains the critical review of the dissertation researches, dedicated to the study of genre peculiarity of small epic genres – story and short story and their genre varieties. The author of the article summarizes and systematizes the existent approaches to the study of genres of small prose taking into account the achievements of modern genology and outlines the prospects of their further researches.

Key words: small prose, epic genre, genre modification, genre sign, short story, story.

Е. В. Никольский
(Ужгород)

УДК 821.161.1.09

«ПРИВАЛОВСКИЕ МИЛЛИОНЫ» Д. Н. МАМПИНА-СИБИРЯКА И РОМАНЫ-СЕМЕЙНЫЕ ХРОНИКИ:

ПРОБЛЕМА ЖАНРОВОГО СВОЕОБРАЗИЯ (Часть первая)

На протяжении XIX – начала XX веков и литературной критике и среднему читателю были хорошо известны произведения, в которых разными способами и в разных объемах была представлена история семьи в нескольких поколениях: «Братья Карамазовы» Ф. М. Достоевского; «Захудалый род: семейная хроника князей Протазановых» Н. С. Лескова; «Гальденины: их дворян, приверженцы и враги» А. И. Эртеля. В этот период возникли и другие произведения с элементами семейной хроникальности: «Двоевластие» и «На изломе» А. Е. Зарина; «Род князей Зацепиных» А. Шардина и пр. Большая часть их, к сожалению, ныне совершенно забыта.

Для писателей тогда становилось все более определенным то, что через ряд эпизодов из жизни одного человека или же через биографию не всегда возможно отобразить полную картину социально-культурных и политических изменений в жизни общества. Насущная необходимость в реализации этой